

مجموعه مقالات همایش بین المللی

حج در پویه تاریخ

به کوشش:

دکتر هدیه تقوی

نگارستان اندیشه

تهران - ۱۳۹۷

سرشناسه: همایش بین‌المللی حج در پویه تاریخ (نخستین: ۱۳۹۶؛ تهران)
عنوان و نام پدیدآور: مجموعه مقالات همایش بین‌المللی حج در پویه تاریخ / به
کوشش هدیه تقی؛ به سفارش دانشگاه الزهرا (س)، دانشکده ادبیات، گروه تاریخ؛
ویراستار روبا مشمولی.
مشخصات نشر: تهران: نگارستان اندیشه، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری: ۶۶۴ ص: مصور، نمودار.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۲۷۳-۵۵-۴
وضعیت فهرست نویسی: فیبا. یادداشت: کتابنامه.
موضوع: حج -- تاریخ -- کنگره‌ها -- Congresses -- Hajj*
شناسه افزوده: تقی، هدیه، گردآورنده. دانشگاه الزهرا، دانشکده ادبیات. گروه تاریخ
رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۶/۸ هـ / BP1۸۸
رده بندی دیوبی: ۳۵۷/۲۹۷ شماره کتابشناسی ملی: ۵۰۹۸۴۹۶

مجموعه مقالات همایش بین‌المللی حج در پویه تاریخ

به کوشش: دکتر هدیه تقی (عضو هیئت علمی دانشگاه الزهرا (س))
به سفارش: دانشگاه دانشگاه الزهرا (س) دانشکده ادبیات، گروه تاریخ
ناشر: نگارستان اندیشه

ویراستار: روبا مشمولی
صفحه‌آرایی: مرتضی انصاف‌منش

طراح جلد: سعید صحابی

چاپ: اول، ۱۳۹۶

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۵۰۰۰۰ تومان

چاپ و صحافی: نسیم

نشانی ناشر: م. انقلاب، ابتدای خ آزادی، خ بهزاد، شماره ۲۹ واحد ۷

تلفکس: ۶۶۹۴۲۵۴۲۳ - ۶۶۴۳۵۴۲۳

www.cins.ir – info@cics.ir

مقدمه

فریضه حج از دیرباز در میان مسلمانان اهمیت و جایگاه ویژه‌ای داشته و میلیون‌ها نفر رنج سفر را بر خود هموار و به انجام این فریضه الهی می‌پرداختند. در پی وقوع حوادث تلخ و شیرین برای حجاج مسلمان، بهره‌برداری‌ها از فریضه حج در جهت اهداف و مقاصد خود، وضعیت خدمات رفاهی، نحوه اداره حج توسط متولیان و... در طول تاریخ ضرورت پرداختن به موضوع حج در بستر تاریخ با رویکرد علمی و پژوهشی احساس شد.

حوادث مهم و دردناکی که در برخی سالها برای حجاج مسلمان پیش آمد و حرم امن الهی برای زائران و شفیتگان کعبه مقصود ناامن می‌نمود، از جمله فاجعه تلخ منا در سال ۱۳۹۴ لزوم بازنگری در امور حج و حتی متولیان آن را برای بسیاری از علاقمندان مسائل دنیای اسلام مطرح می‌کرد.

با کمال تاسف باید اعتراف کرد که با وجود اهمیت حج و اتفاقات متعدد و مکرر آن در طول تاریخ به ویژه در چند سده اخیر، اقدام علمی شایسته و درخور توجهی صورت نگرفته و این موضوع در مجتمع علمی چندان با اقبال مواجه نشده است. خلاء موجود در این زمینه دست‌اندرکاران همایش بین‌المللی حج را بر آن داشت تا در فضایی علمی و اندیشه‌ای، زمینه‌ای جهت تبادل آراء، افکار، اندیشه‌ها و تولید آثار علمی فراهم آورده و به ابعاد مختلف حج، ضرورت آسیب‌شناسی، ارائه راهکارهای مناسب جهت مقابله با آسیب‌ها، اهمیت حج در تمدن اسلامی و... بپردازند.

بدیهی است پرداختن به تمام ابعاد یاد شده، جز با مشارکت، همفکری، همدلی مراکز آموزشی و پژوهشی و نهادهای متولی حج امکان‌پذیر نبود. در این خصوص دانشگاه الزهراء(س) (مجری همایش)، انجمن ایرانی تاریخ، انجمن ایرانی تاریخ اسلام، حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت معاونت امور بین‌الملل، مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، پایگاه استنادی علوم جهان اسلام، بنیاد ملی نخبگان، بسیج دانشگاه الزهراء(س) نقش محوری ایفاء کردند که صمیمانه از آنان سپاسگزاری می‌کنند. با همکاری و مشارکت نهادهای مذکور همایش ابعاد بین‌المللی یافت و مقالات متعددی توسط پژوهشگران کشورهای روسیه، آلمان،

۶ | مجموعه مقالات همایش بین‌المللی حج در پویه تاریخ ا

عراق، سوریه، لبنان، اردن، قزاقستان، آذربایجان به دبیرخانه همایش ارسال گردید. بی‌گمان همکاری صمیمانه شورای سیاستگذاری و شواری علمی همایش بیشترین تاثیر را در برگزاری مطلوب همایش در روزهای ۲۷ و ۲۸ فرودین ۱۳۹۶ داشته است. وظیفه خود می‌دانم از تمامی عزیزان موثر در شوراهای مذکور قدردانی کنم. از داوران مقالات همایش که با ارزیابی مقالات در زمانی کوتاه، دست‌اندرکاران همایش را یاری کردند و سهم مهمی در غنای علمی همایش داشتند، سپاسگزاری می‌کنم. از همکاران عزیز و ارجمند در گروه تاریخ دانشگاه الزهراء(س) به ویژه استاد ارجمند دکتر ولوی، دکتر حسن‌زاده، دکتر فصیحی و دکتر تقوی که در بعد علمی و اجرایی حضور فعال داشتند، صمیمانه تشکر و قدردانی می‌کنم.

مجموعه مقالات حاضر در دو جلد فارسی و عربی و انگلیسی با رویکردهای متفاوتی که نویسندهای مقالات به مسئله حج داشتند، نشان دهنده ظرفیت بالای علمی این موضوع و به عنوان پیش درآمدی برای پژوهش‌های بعدی به حساب می‌آید. به امید آن که در گروههای مختلف آموزشی و پژوهشی دانشگاه این امر مورد توجه و تحقیق قرار گیرد.

شهلا بختیاری

دبیر علمی همایش بین‌المللی حج در پویه تاریخ

اسامي شورای علمي همایش حج در پویه تاریخ

<p>صادق سجادی(بنیاد دایرہ المعارف بزرگ اسلامی) پریسا شادقزوینی(دانشگاه الزهراء(س)) منصور صفت گل(دانشگاه تهران) غلامرضا ظریفیان(دانشگاه تهران) سیمین فضیحی(دانشگاه الزهراء(س)) پروین قدسی زاد (بنیاد دایرہ المعارف بزرگ اسلامی) باقرعلی عادلفر (دانشگاه بین المللی امام خمینی(ره) قزوین) زهرا علیزاده بیرجندی(دانشگاه بیرجند) ناهیده کلاشی(دانشگاه الزهراء(س)) ندگلیجانی مقدم(دانشگاه الزهراء(س)) ذکرالله محمدی (دانشگاه الزهراء(س)) بتوی مشکین فام (دانشگاه الزهراء(س)) الهامه مفتاح(پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی) حسین مفترخی (دانشگاه خوارزمی) علیرضا ملایی توانی (پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی) اصغر متظر القائم (دانشگاه اصفهان) لیلا نجفیان(دانشگاه فردوسی مشهد) علیرضا واسعی(پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی) علیمحمدولوی(دانشگاه الزهراء(س)) یاسمون یاری (دانشگاه تهران) سپیده یگانه (دانشگاه الزهراء(س))</p>	<p>عباسعلی آذر نیوشه (دانشگاه سیستان) آمنه ابراهیمی(دانشگاه علامه طباطبایی) عباس احمدوند(دانشگاه شهید بهشتی) مهران اسماعیلی (دانشگاه شهید بهشتی) فاطمه اکبری زاده (دانشگاه الزهراء(س)) محمد تقی امامی(دانشگاه آزاد واحد شهر ری) محمد رضا بارانی (دانشگاه الزهراء(س)) شهلا بختیاری(دانشگاه الزهراء(س)) صفورا برمند (پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی) روح الله بهرامی (دانشگاه رازی کرمانشاه) علی بهرامیان(بنیاد دایرہ المعارف بزرگ اسلامی) احمد پاکتچی (دانشگاه امام صادق(ع)) پروین ترکمنی آذر (پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی) هدیه تقیوی (دانشگاه الزهراء(س)) فاطمه جان احمدی (دانشگاه تربیت مدرس) رسول جعفریان(دانشگاه تهران) محمدعلی چلونگر (دانشگاه اصفهان) اسماعیل حسن زاده(دانشگاه الزهراء(س)) حسن حضرتی (دانشگاه تهران) شکرالله خاکرند(دانشگاه شیراز) انسیه خزعلی(دانشگاه الزهراء(س)) هوشنگ خسرو بیگی (دانشگاه پیام نور) احمدرضا خضری (دانشگاه تهران) محمدحسن راز نهان (دانشگاه خوارزمی) زهرا رباني (دانشگاه الزهراء(س))</p>
---	--

نهادهای مشارکت‌کننده و حامی در برگزاری همایش حج در پویه تاریخ

- ۱- انجمن ایرانی تاریخ
- ۲- انجمن ایرانی تاریخ اسلام
- ۳- بسیج دانشگاه الزهراء(س)
- ۴- بنیاد ملی نخبگان
- ۵- پایگاه استنادی علوم جهان اسلام
- ۶- حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت معاونت امور بین‌الملل
- ۷- مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی

فهرست مطالب

۱۳	متن سخنرانی خانم دکتر مهناز ملا نظری
۱۷	متن سخنرانی خانم دکتر شهلا بختیاری
۲۵	متن سخنرانی آقای دکتر محمد تقی امامی
۲۹	متن سخنرانی آقای دکتر علیمحمد ولی
۳۹	بیانیه همایش بین‌المللی حج در پویه تاریخ
	نقش حج در حیات اقتصادی مصر دوره عثمانی
۴۱	ولی الله بربگر کلیشمی، مریم اسماعیلی
	استفاده از ظرفیت حج در پیشبرد نهضت اسلامی
۵۹	حمید بصیرت منش
	بررسی آراء تفسیری دعوت به حج بر اساس آیه و آذن فی النّاسِ بالحج
۷۷	زهرا ترک لادانی، امیر احمدزاد
	بازتاب حج در قرآن
۹۹	هدیه تقوری
	تبیین عوامل سیاسی موثر بر آراء فقهاء اهل سنت در حجاز پیرامون حج و زیارت (قرن اول تا چهارم هجری قمری)
۱۲۷	امین رضا توحیدی، محمدعلی چلونگر
	«بادیه» تلاقی تاریخ، جغرافیا، ادب و عرفان حج
۱۰۰	رسول جعفریان
	بررسی تحلیلی نشانهای حج در دوره تیموری
۱۹۷	ابوالفضل حسن‌آبادی
	نیروهای مذهبی و تشکیل کمیسیون دائمی حج در سال ۱۳۲۹ به روایت استاد
۲۱۳	رحیم روح‌بخش‌الآباد
	حج و نقش آن در روابط دولت صفاریان و دستگاه خلافت عباسی
۲۳۵	دوستعلی سنچولی، مهدی داور
	بازخوانی و تحلیل گفتمان «حج» در قرآن کریم
۲۵۱	یسرا شادمان، زهرا عبادی، صدیقه رضائی

۱۰ | مجموعه مقالات همايش بين المللي حج در پویه تاريخ |

- فرهنگ‌سازی امنیت حج در اندیشه نبوی (ص)
سید علاءالدین شاهرخی ...
- سفرنامه حج ابن بطوطه (مطالعه موردي لایه ايدئولوژيک متن)
سهیلا صلاحی مقدم ...
- بررسی سفرنامه حج محمود خان مدیرالدوله
ذوالفقار علامی، پریسا فیاض ...
- بررسی وضعیت بهداشت و سلامت حجاج در عصر قاجار: شناخت آسیب‌ها، تبیین راهکارها
زهرا علیزاده بیرجندی، سمیه پورسلطانی ...
- انگاره حج در سفرنامه منظوم بانوی اصفهانی
فرشته غلام رضایی نژاد اناری، جواد میزان ...
- بررسی مسیر حج گزاری ایرانیان در دوره قاجار از راه جبل
باقرعلی عادلفر، محمد کاظم شفانی ...
- بررسی ساختار روایی سفرنامه‌های حج زنان عصر قاجار
سمیه عباسی، افسانه کامکار ...
- بررسی خاطرات زیارت حج زنان در دوره قاجار (با تکیه بر سفرنامه‌های حج خانم علویه کرمانی و
عصمت السلطنه دختر فرهاد میرزا معتمددالدوله)
- محمد رضا علم، سکینه دنیاری ...
- دستاوردها و رویدادهای سفر جامی به حج
رقیه علی پور بهزادی ...
- پژوهشی درباره جایگاه «حج» در طریقت صفوی
بیزان فرخی ...
- بازتاب حج در مطبوعات عصر رضا شاه پهلوی
سیمین فضیحی، زهرا فتحی ...
- از حج حجاب تا حج صواب
نصرین فقیه ملک مرزبان، فرشته میلانی ...
- حج از منظر صوفیان در قرون ۳ تا ۵ هجری
سیمین قربانپور دشتکی، معصومه ذاکر حمیدی ...
- "بازنمایی حوادث حج در پویه ای تاریخ" بازنمایی حوادث حج سال ۱۴۳۶ هجری قمری از زبان
مطبوعات
- سوسن قهرمانی قاجار، یوسف محمدی مقدم، بهنوش جووری، سمیه وکیلی ...

تهدیدهای دشواری‌های موجود در مسیر حج از راه جبل، در دوره قاجار و فناوری برخی از علمداری‌باره این سفر علی‌اکبر کجاف، بتول سلیمانی، بهناز قائدشرفی ۵۳۱
بررسی وضعیت حج و اقدامات رفاهی خلفای عصر اول عباسی در برگزاری آئین حج (۱۳۲-۲۳۲ هـ. ق) مجتبی گراوند، اعظم گنجی هرسینی ۵۴۵
صره عثمانی خدمتی در مراسم حج عبدالرحمن گولمز ۵۶۵
بررسی آیین بیرق زنان در خوزستان (با تأکید بر شهرستان دزفول) فیروزه محسینی ۵۸۷
تاریخ‌نگاری حج در نخستین منابع تاریخ اسلام کامران محمدحسینی ۵۹۷
حیات اجتماعی حجاج آفریقا در عیذاب (با تکیه بر منابع تاریخی و جغرافیا) حیات مرادی ۶۱۱
بررسی تأثیرات حج و حرمین شریفین بر اندلس محمدسعید نجاتی، محمدعلی چلونگر ۶۲۱
مسئله حج و رقابت میان سلجوقیان و فاطمیان فاطمه‌سادات هاشمی هزاوه ۶۳۵
سازمان همکاری اسلامی و فرصت‌های از دست رفته حج سید محمد رضا یاسینی ۶۵۳